

Het fraaie gelaat van Vlaanderen

PATRICIA CARSON

Het fraaie gelaat van Vlaanderen

EEN HISTORISCH
PORTRET

 | LANNOO

Van dit boek is ook een Engelse, *The Fair Face of Flanders*
en een Duitse, *Zauber und Schicksal Flanderns*
editie beschikbaar

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief
met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

OMSLAGONTWERP Keppie & Keppie
OMSLAGILLUSTRATIE © Rogier van der Weyden, *Portrait of a Lady*, ca. 1460,
National Gallery of Art, Washington, D.C. 3
VORMGEVING Keppie & Keppie

© Uitgeverij Lannoo nv, Tiel, 2015
D/2015/45/569 – ISBN 978 94 014 3079 1 – NUR 688

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt
in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of
op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

HOOFDSTUK 1

De gelaatstrekken 7

HOOFDSTUK 2

De wortels: negende eeuw tot 1384 33

HOOFDSTUK 3

De bloei: 1384–1555 91

HOOFDSTUK 4

Mislukte oogst: 1555–1794 169

HOOFDSTUK 5

De nieuwe groei: van 1794 tot heden 221

Lijst van illustraties 287

Lijst van de monumenten en kunstwerken 289

Kaarten 304

Register van persoons- en plaatsnamen 307

*‘Vlaanderen, o welig huis waar we zijn als genooden aan rijke taeflen!...
wie kan u weten, en in’t harte niet verblijên;
niet danke’ om dagen, schoon als jonge zege-goden,
gelijk een beedlaar dankt om warme tarwe-brooden?’*

Uit *‘De Boom-Gaard der Vogelen en der Vruchten’*
van Karel van de Woestijne (1878–1929)

HOOFDSTUK 1

DE GELAATSTREKKEN

Wat staat er in de trekken van een gelaat allemaal te lezen? Niet alleen vorm, kleur en expressie, maar ook karakter, ervaring, hoop en vrees. Hoe heviger het strijd heeft geleverd, hoe meer leed het heeft gedragen. Hoe uitbundiger het heeft gejuicht, des te dieper staan de sporen van het leven erin gegroefd. Ook de voortdurend wisselende gemoedsgesteldheid kun je ervan aflezen, terwijl je de indruk van een eerste ontmoeting nooit meer vergeet. Zo is het gelaat van Vlaanderen.

Herinneringen

Sommigen associëren Vlaanderen met de kalme rust van platanen binnen de witte muren van een begijnhof, anderen met het vrolijke, volkse plezier van draaimolens en schommels, van oliebollen en frieten op een Vlaamse kermis. De een denkt aan de fanfarestoeten met hun rood aangelopen, dorstige blazers, die zo vaak door stad en dorp trekken. Voor de ander is Vlaanderen het land van de enorme kastelen, somber en kil. Weer anderen herinneren zich het vrolijke geklingel van de beiaard en de prachtige torens die tot hoog in de lucht reiken. Waar de een denkt aan de modder en het bloed van het front van Ieper in 1914 en van Passendale in 1917, haalt de ander de zacht glooiende heuvels van Zuid-Vlaanderen voor de geest of de uitgestrekte vlakten in de Kempen, met zijn doordringende geur van duizenden dennen. Sommigen zullen het hebben over de kust met haar uitgestrekte zandstranden vol emmertjes en schopjes, haar comfortabele hotels met overdadige maaltijden en haar winkels vol slagroomtaarten en bonbons. Anderen laten hun gedachten gaan over de stille kanalen en de bochtige rivieren die het polderlandschap doorsnijden. Voor sommigen betekent Vlaanderen de drukte en de rijkdom van Antwerpen of de glans van de Brusselse Grote

Markt, waar de gevels van de gildehuizen en van het stadhuis in de felle schijnwerpers staan. Weer anderen denken aan de schitterende marktpleinen van Lier of Oudenaarde of aan de rondvaarten op de Brugse reien. Terwijl de een oog heeft voor de schilderkunst met namen als Van Eyck, Memling, Servaes of Ensor, interesseert de ander zich voor de bouwkunst. Maar voor iedereen liggen in Vlaanderen een rijke levenservaring, een waardevolle historische traditie en een bruisende levenslust besloten. Het heeft niet de onschuldige en ongerepte vlakten van jonge naties. Zijn gelaat getuigt van een rijk en groot verleden. Het draagt verscheidene diepe groeven en is overal getekend door de scheppende mens. Zij die gewend zijn aan onaangeroerd land, vinden dat hier alleen nog ten oosten, waar de onvruchtbare zandgrond met zijn heide en naaldbomen in een zachte glooiing naar de oevers van de Maas helt.

Geraffineerd

Maar elders is Vlaanderen volgebouwd met huizen, boerderijen, kastelen en vooral met steden. Ze zijn niet alleen karakteristiek voor het vlakke Vlaanderen, maar ook voor de glooiende heuvels van Brabant. Ze liggen als schakels van een ketting over het Vlaamse land. Van Brugge, Veurne en Ieper in het westen, over Kortrijk, Gent en Oudenaarde, naar Antwerpen, Mechelen, Leuven en Brussel en oostwaarts naar Turnhout, Hasselt en Tongeren. Sommige steden liggen nog ingesloten in hun middeleeuwse wallen of hebben nog hun dominerende belfort, maar allemaal dragen ze nog iets van de Vlaamse geschiedenis met zich mee. Tegenwoordig heeft iedereen het over supranationale organisaties en het afschaffen van grenzen en al is de Vlaming hier wel gelukkig mee, hij voelt zich in de eerste plaats toch Gentenaar, Bruggeling, Antwerpenaar of Mechelaar. Hij is heel trots op zijn stad en haar tradities en beschouwt haar dialect en haar geschiedenis als superieur en uniek. Hij zegt dat er geen stad is als de zijne. Wat voor een Vlaming altijd het belangrijkste is geweest, is zijn streek, stad of dorp, ook in het moderne België.

Engeland is altijd Engeland geweest, tenminste toch al een hele tijd! In Vlaanderen ligt dat niet zo eenvoudig. Vandaag betekent Vlaanderen het noordelijke gedeelte van België, waar Nederlands wordt gesproken. Het zuidelijke, Franssprekende gedeelte van het koninkrijk, heet Wallo-

nië. Beide landsgedeelten vormen sinds 1831 een constitutionele monarchie. In dat jaar werd de troon van de nieuwe staat aangeboden aan Leopold van Saksen-Cobourg, de oom van koningin Victoria. De nationale grondwet van 1831 is in 1993 vervangen door een federale. In het overgebleven unitaire parlement zetelen nu nog een Kamer van Volksvertegenwoordigers, die door de hele bevolking rechtstreeks verkozen wordt volgens het systeem van de evenredige vertegenwoordiging, en een Senaat, waarvan de leden rechtstreeks of onrechtstreeks door de hele bevolking verkozen worden. Over de meeste zaken wordt beslist door een gewone meerderheid in beide Kamers. Voor wijzigingen van de grondwet is een tweederdemeerderheid vereist. Bij recente hervormingen werd de Belgische staat ingedeeld in drie gewesten. In de eerste plaats is er het Vlaams Gewest, dat samenvalt met de Nederlandstalige gemeenschap. Verder is er het Franstalige Waals Gewest, dat echter niet samenvalt met de Franssprekende gemeenschap, omdat tot die laatste ook de Franstalige Brusselaars behoren. Daarnaast is er het Brussels Gewest, waarin de Nederlandstalige en Franstalige Brusselaars wonen, en ten slotte is er een Duitstalige gemeenschap. Er bestaan regionale parlementen en regeringen die bevoegd zijn voor onderwijs, cultuur en voor verscheidene specifieke materies, waaronder de internationale betrekkingen en de internationale verdragen van de respectieve Nederlandstalige en Franstalige landsgedeelten. Er is een aparte regeling voor Brussel. Vanaf 1995 worden die regionale parlementen door hun respectieve gebieden verkozen, wat in hoge mate hun gezag ten goede komt. Naast de provincies Oost- en West-Vlaanderen maken ook de provincies Antwerpen en Limburg en het noordelijke gedeelte van de provincie Brabant deel uit van Vlaanderen. Het ligt ten noorden van een lijn die grofweg van de Franse grens in het westen vertrekt en oostelijk tot net ten zuiden van de stad Eupen loopt. De hoofdstad van België, Brussel, is een tweetalig eiland in Brabant en ligt even ten noorden van de taalgrens.

De verschillende talen

Boven de taalgrens ligt dus het Nederlandstalige Vlaanderen. De officiële taal is er dezelfde als in het Koninkrijk der Nederlanden. Vlaanderen en Nederland gebruiken hetzelfde woordenboek. Het Nederlands dat in

Vlaanderen wordt gesproken vertoont, in hoofdzaak onder invloed van het naburige Frankrijk, wel een aantal eigenaardigheden. Daarnaast leven in Vlaanderen ook veel verschillende dialecten. Die komen in het algemeen niet voor in een geschreven vorm, al zie je af en toe wel eens een dialectwoord geschreven staan, zoals een Schots woord in Engeland. De dialecten verschillen sterk van streek tot streek. Zo is het best mogelijk dat een rasechte stedeling wel zijn eigen dialect begrijpt, maar niet dat van het nabije platteland. De Vlaamse dialecten zijn kleurig en rijk en vormen een uitdaging voor de buitenstaander die ze probeert te spreken. De Vlaming is aangenaam tolerant wanneer vreemdelingen gebrekkig Nederlands praten, maar hij proest het uit wanneer ze zich ook maar even aan zijn dialect wagen. Zijn eigen taal is de Vlaming erg dierbaar. Dat komt omdat hij de hele geschiedenis door voor zijn taal heeft moeten vechten. Iemand die uit een land komt waar slechts één taal gesproken of waar de grote meerderheid één taal spreekt, kan dat vaak moeilijk begrijpen. Een Engelsman vindt het vanzelfsprekend dat iedereen hem, tenminste in zijn eigen land, begrijpt en hij kan zich moeilijk voorstellen dat iemand die in zijn eigen hoofdstad zijn eigen taal spreekt, niet begrepen wordt. Toch kan dat in Brussel iedere Vlaming overkomen. Je kunt de indruk krijgen dat iedere Vlaming zich in het Frans kan uitdrukken als hij dat maar wil, maar dat is niet zo. Het Frans van de Vlaming op het platteland is vaak niet veel beter dan dat van de doorsnee-Engelsman. Maar de Vlaming doet nu eenmaal altijd zijn best en het is verrassend hoe hij zonder schroom om het even welke taal probeert te spreken. Hij wordt, in tegenstelling tot vele buitenlanders, in het geheel niet verlegen als hij een vreemde taal moet spreken.

De Vlaming redt zich wel

De Vlaming kan zich steeds goed redden. Heel zijn leven heeft hij een tweede taal gehoord of zelfs gesproken. Hij weet dat het Nederlandse taalgebied klein is en om zijn contacten uit te breiden, vooral op wetenschappelijk gebied, moet hij zowel zijn eigen taal als een wereldtaal kunnen spreken en schrijven. Hij zal dan ook iedere gelegenheid aangrijpen om die taal te gebruiken. Maar begrijpelijkerwijze is hij boos als je daaruit afleidt dat hij niets meer voelt voor zijn moedertaal en die dus eigenlijk ook

niet meer hoeft te spreken. Er zijn wel Vlamingen die liever Frans spreken. Dat was in het verleden al zo. Daardoor wordt de situatie natuurlijk niet eenvoudiger, noch voor de buitenlander, noch voor de Vlaming zelf. De Franssprekende Vlaming is in Vlaanderen geboren en hij woont er vaak nog. Hij maakt veelal deel uit van de adellijke, industriële of financiële wereld. In die kringen begon de verfransing al in de achttiende eeuw. De meest ontwikkelde Vlamingen zijn tweetalig, maar het is onjuist te denken dat het hun koud laat welke taal ze spreken.

Naar het noorden en naar het zuiden?

Ten noorden van de Nederlandse grens spreekt iedereen Nederlands. Zo zou je al snel de vraag stellen: 'Als je dan toch dezelfde taal spreekt als je noorderburen en je bovendien ernstige en explosieve geschillen hebt met je Waalse landgenoten, waarom sluit je je dan niet aan bij het Koninkrijk der Nederlanden?' Die onschuldige vraag lokt meestal negatief commentaar uit. Er zijn maar heel weinig Vlamingen die Nederlander willen worden. Vlamingen vormen liever de meerderheid in een federale staat dan een kleine minderheid in een uithoek van Nederland, dat de Vlamingen overigens niet met laaiend enthousiasme zou ontvangen. De Walen staan ook niet meteen te springen om bij Frankrijk te mogen horen. Je hebt wel een aantal fanatiekelingen die nog steeds rouwen omdat Wellington de slag bij Waterloo heeft gewonnen, maar de meerderheid van de Walen speelt liever een belangrijke rol als de andere helft van België dan een figurantenrol als eenennegentigste departement van Frankrijk. Hoe dat komt blijkt uit hun ervaringen en hun verleden. Eerst in de middeleeuwen en dan in de benarde tijden van de Revolutie en onder Napoleon, hebben de Zuidelijke Nederlanden aan den lijve ondervonden wat het is om vanuit Parijs te worden geregeerd en om willens nillens in een Frans keurslijf te worden gedwongen. Dwepen met de Franse mode, Frans spreken en zich bezighouden met Franse filosofie is nog iets anders dan de beste functies bekleed te zien door Parijse ambtenaren of zijn kinderen voor de Franse eer te laten sneuvelen in Rusland. Dat hebben de Lage Landen op gruwelijke wijze moeten ervaren. Ook de Vlamingen hebben van 1815 tot 1830 aan den lijve ondervonden wat het betekent om verenigd te zijn met het Koninkrijk der Nederlanden. Die

periode was hun zo slecht gekomen, dat ze in opstand kwamen tegen koning Willem I en samen met de Walen de onafhankelijke staat België oprichtten. De Vlaming wil net zomin door Den Haag worden geregeerd als de Waal door Parijs. Er is te veel gebeurd aan het einde van de zestiende eeuw, toen de Noordelijke Nederlanden zich van de Zuidelijke Nederlanden afscheidden, en hun eigen staat oprichtten. Er zijn niet alleen verschillen in belangrijke zaken als geschiedenis en godsdienst, maar ook in details. De verhouding tussen Nederland en Vlaanderen mag dan wel doorgaans uitstekend zijn, toch vindt de Nederlander de Vlaming opzichtig, spilziek en onverantwoordelijk. Omgekeerd vindt de Vlaming de Nederlander plechtstatig, overgeorganiseerd en vooral te onderdanig tegenover de staat. Voor veel Nederlanders is de staat een vriend. Als de Vlaming hem al niet als zijn vijand beschouwt, vindt hij dat hij hem maar beter zo veel mogelijk uit de weg kan gaan. Ook dat is historisch te verklaren. Toen de Nederlanders aan het einde van de zestiende eeuw de Spanjaarden hadden verdreven en onafhankelijk waren geworden, hadden zij hun eigen staat. Ze richtten hun eigen instellingen op, vochten in hun eigen oorlogen, gaven hun eigen belasting uit en werkten voor hun eigen welstand. In de Zuidelijke Nederlanden gebeurde net het tegenovergestelde. Het land kwam steeds weer in vreemde handen terecht. Het werd niet echt permanent bezet, maar de centrale regering kwam achtereenvolgens in Spaanse, Oostenrijkse, Franse en Nederlandse handen. Vandaar dat het zuiden voorstander is van regionalisme en dat de Belg zich verdedigt tegen centralisme.

Een permanente strijd

Als het enigszins kan, vermijdt hij ieder contact met de overheid of het nu om de politie of om de belastingontvanger gaat. Hij zal niet nalaten de overheid bij iedere gelegenheid om de tuin te leiden. Zo negeert de Belg wegomleggingen en haalt gewoon de file in als die hem te lang lijkt. Eigenlijk is hij allesbehalve gedisciplineerd, graag tegendraads en probeert hij alles te omzeilen. Bij een verkeersopstopping zal hij niet doen wat de politieagent vraagt, maar zal hij hem net ontlopen. Belastingontduiking is een nationale sport.

Iedereen voert op de een of andere manier een permanente strijd met het gezag. Daarin ligt vaak de bron voor de beste Vlaamse moppen. De ontelbare invasies hebben die typische houding natuurlijk nog versterkt. De Belg heeft geleerd voor zichzelf te zorgen ofwel omdat er geen gezag was of omdat het hem vijandig gezind was. Daarom zijn veel Belgen erg cynisch over internationale afspraken. Ze houden hun eigen zaken steeds goed in de gaten, klaar om hun kraag op te zetten voor de volgende storm. Zo reageert ieder volk dat maar al te goed weet wat een invasie betekent en dat steeds tussen machtige en agressieve bureaus heeft geleefd die hun geschillen liever in de Lage Landen uitvochten dan op eigen bodem. De Belg bereidt zich steeds weer voor op een nederlaag. En dat gevoel kan alleen maar worden verzacht door nauwe menselijke relaties en niet door besluiten van de overheid. Reinaert de Vos, die even boven de huidige noordelijke grens in de bossen van Hulst woonde, sarde en trotseerde koning Nobel, die als idiote heerser zijn gelijke niet had. Die Reinaert was snugger, sluw en volks. Door zijn sluwe en afwijzende houding tegenover het gezag, dat overigens niet beter verdiende, kon hij koning Nobel en zijn ministers om zijn vinger winden. Net als Tjil Uylenspiegel typeert hij de Vlaming ten voeten uit.

Federalisme?

Het federalisme in België is gegroeid uit de spanningen tussen Vlaanderen en Wallonië. Beide gemeenschappen zijn nu in grote mate onafhankelijk, maar sommige aangelegenheden vallen nog onder het centrale gezag. Wallonië is gealarmeerd door de recente sterke economische groei in Vlaanderen, terwijl sommige Vlamingen bezwaren hebben tegen het gebrek aan evenwicht in de sociale zekerheid, wat Wallonië bevoorrecht. Nu Vlaanderen op de Europese technologische markt een vooraanstaande positie heeft verworven, is zijn zelfvertrouwen voldoende aangezwengeld om de problemen rond de traditionele positie van Brussel grondiger aan te pakken.

Het Belgische 'establishment'

De Vlaming staat niet alleen negatief tegenover het centrale gezag, maar ook tegenover de hoofdstad Brussel. Ook dat is historisch te verklaren.

Brussel was oorspronkelijk wel een Vlaamse stad, maar kende een periode van verfransing, die al in de achttiende eeuw begon en sterk versneld werd tijdens de Franse overheersing van 1794 tot 1814. De revolutie van 1830 werd uitgeroepen door leden van de hogere sociale klassen, die er ook exclusief de vruchten van plukten. Ze spraken allemaal Frans, ook in Vlaanderen. Door de economische crisis rond de jaren 1840-1850 raakte Vlaanderen nog verder achterop en Brussel groeide steeds verder weg van de Vlaamse meerderheid. Daarom is er voor Vlaanderen weinig begrip in het buitenland en zelfs in België.

De Katholieke Kerk heeft steeds een belangrijke rol gespeeld in de geschiedenis van de Lage Landen en versterkte in de negentiende eeuw tot op zekere hoogte het vertrouwen van de Vlaamse gemeenschap. In Vlaanderen bestaat een aantal niet-katholieke godsdienstige groeperingen. De seculiere clerus van alle groeperingen wordt door de staat betaald. De macht van de Kerk is de laatste jaren sterk verminderd. In de middeleeuwen creëerde ze zelfs haar eigen heiligen, zoals in de Sint-Baafsabdij in Gent, toen de monniken vaststelden dat een rivaliserende abdij meer heilige relikwieën bezat dan zij.

De heiligen waken

Tegenwoordig behandelt de Vlaming zijn heiligen met vertrouwelijke genegenheid. Sint-Antonius, patroon voor verloren voorwerpen, heeft in iedere dorpskerk zijn plaatsje, meestal te midden van wassen modellen van de teruggevonden voorwerpen. Sint-Apolonia houdt met een geduldige glimlach een tand in haar hand en brengt troost aan veel zielen in doodsangst. Sint-Godelieve geneest keelpijn, Sint-Rita beschermt aanstaande moeders en Sint-Macharius behoedt Vlaanderen voor de pest. In alle hoeken van Vlaanderen kom je kapelletjes tegen. Ze staan aan de rand van een wei, tegen een schuur, aan een kruispunt of langs een stroom, en herbergen kruisbeelden en felgekleurde madonnabeeldjes. Met Allerzielen worden de kerkhoven bedolven onder de chrysanten want iedere familie wil het mooist versierde graf voor haar doden. Het hele platteland is bezaaid met lelijke kerken die in de negentiende eeuw werden gebouwd toen de middeleeuwse kerken werden gesloopt omdat ze te klein waren. Kinderen worden gedoopt, 'voor het geval dat', zelfs als hun ouders niet

deelnemen aan het kerkelijke leven. Kinderen doen op hun zesde hun eerste communie en op hun twaalfde hun plechtige communie. Daarbij horen natuurlijk uitbundige familiefeesten, cadeaus en nieuwe kleren. Vlaanderen kent een pretentieloze devotie, zonder komedie, een haast aardse intimiteit met de Kerk en haar jaargetijden en feestelijkheden.

De Vlaamse missionarissen hebben over de hele wereld gewerkt. Zo waren zij in de zeventiende eeuw al actief in China. Maar voor het merendeel was hun activiteit gericht op Kongo, later Zaïre, nu de Democratische Republiek Congo. Vaak openden zij de weg voor ondernemende Vlamingen die in het thuisland geen uitweg meer zagen. Zelfs na de onafhankelijkheid van Zaïre in 1960 bleven veel Vlamingen er in scholen en ziekenhuizen werken, vaak in zeer gevaarlijke omstandigheden.

De Contrareformatie schond veel gotische kerken met hun zwart-wit marmeren altaarschermen en hun Mariaverering. In zijn religie is de Vlaming sober, bescheiden en praktisch. Al trekt hij in de zomer met zo veel andere toeristen naar de Boetprocessie in Veurne en staat hij kritisch tegenover de kerkelijke hiërarchie, toch heeft hij meer van de kalme noorderling dan van de uitbundige zuiderling. In de grond is hij conservatief. Hij verdedigt de gevestigde waarden en wantrouwt iedere verandering. Maar dat betekent nog niet dat de gemiddelde Vlaming, als die al bestaat, ieder aspect van zijn leven door de Kerk laat bepalen. Hij neemt het niet wanneer de Kerk te ver gaat. De Kerk moet hem vooral niet zeggen dat hij eerlijk zijn belasting of zijn buskaartje moet betalen. Dat valt nu eenmaal buiten haar bevoegdheid. Niet betalen is voor velen een even grote plicht als wel betalen.

De universiteit van Leuven

Af en toe reageert de Kerk wel eens alsof zij vergeten is dat de tijden waarin zij in België zowel geestelijke als wereldlijke macht uitoefende, voorbij zijn. Dat gebeurde bij de splitsing van de universiteit van Leuven. Die zaak zette meer kwaad bloed bij katholieken dan bij niet-katholieken, want het ging om een katholieke universiteit. Daaruit bleek dat de Belgische kerkelijke overheid, ondanks het liberale stempel dat zij in het buitenland krijgt, in eigen land vaak nog op de oude autocratische manier reageerde. De Belgische bisschoppen, die aan het hoofd staan van de ka-

tholieke universiteit, kondigden in 1966 ex cathedra wijzigingen aan in het statuut van de Leuvense universiteit en legden elk weloverwogen advies naast zich neer. De verontwaardiging daarover was toen zo groot dat het hun nadien veel moeite heeft gekost om hun verklaring te verantwoorden. Na de splitsing van de universiteit en de oprichting van een Franstalige campus, bleek hun vrees ongegrond. Iedere poging om de oude, autocratische methode weer in te voeren wordt prompt afgewezen. De rechtstreekse invloed van de Kerk op de Belgische politiek is nu strikt beperkt. Toch steunt zij duidelijk meer de rechtse dan de linkse partijen. Hoewel de vroegere namen en strekkingen, de Katholieke Partij en de antiklerikale Liberale Partij, verouderd en onnauwkeurig zijn, is de conservatieve Christelijke Volkspartij in Vlaanderen nog steeds een van de grootste partijen terwijl de meerderheid zich in Wallonië achter de Socialistische Partij schaart. Sommige partijen, zowel in Vlaanderen als in Wallonië, hangen een extremere visie aan. De Vlaamse liberale partij heeft een vernieuwing van haar programma doorgevoerd.

Vlaanderen historisch

Wij hebben het huidige Vlaanderen tot nog toe als het Nederlandstalige landsgedeelte van België beschouwd, maar de naam Vlaanderen heeft ook een historische betekenis. Eerst was er het graafschap Vlaanderen, bestuurd door een graaf. De kern van dat graafschap ontstond in de tiende eeuw. Het was een deel van het koninkrijk van de Franken, dat erg te lijden had gehad onder de Noormannen. Geleidelijk aan omvatte Vlaanderen de landstreek gaande van de natuurlijke grens in het oosten, de Schelde, die vanuit Frankrijk noordwaarts naar Antwerpen kronkelt, tot de rivier de Authie in het zuiden, die even boven de Somme, Abbeville en het slagveld van Crécy in de Atlantische Oceaan uitmondt. De graaf bleef tot in de zestiende eeuw vazal van de Franse koning. In de elfde eeuw trokken de graven over de Schelde het Heilige Roomse Rijk binnen en werden voor dat deel van hun grondgebied vazallen van de keizer. De graven bleven een kleine tweehonderd jaar in die gebieden. Ze kenden voor- en tegenspoed, ze versterkten hun invloed, schonken land en schatten aan abdijen en kerken, beschermden de kooplui die door hun land trokken en raadden ze aan zich bij wadden te vestigen, en on-

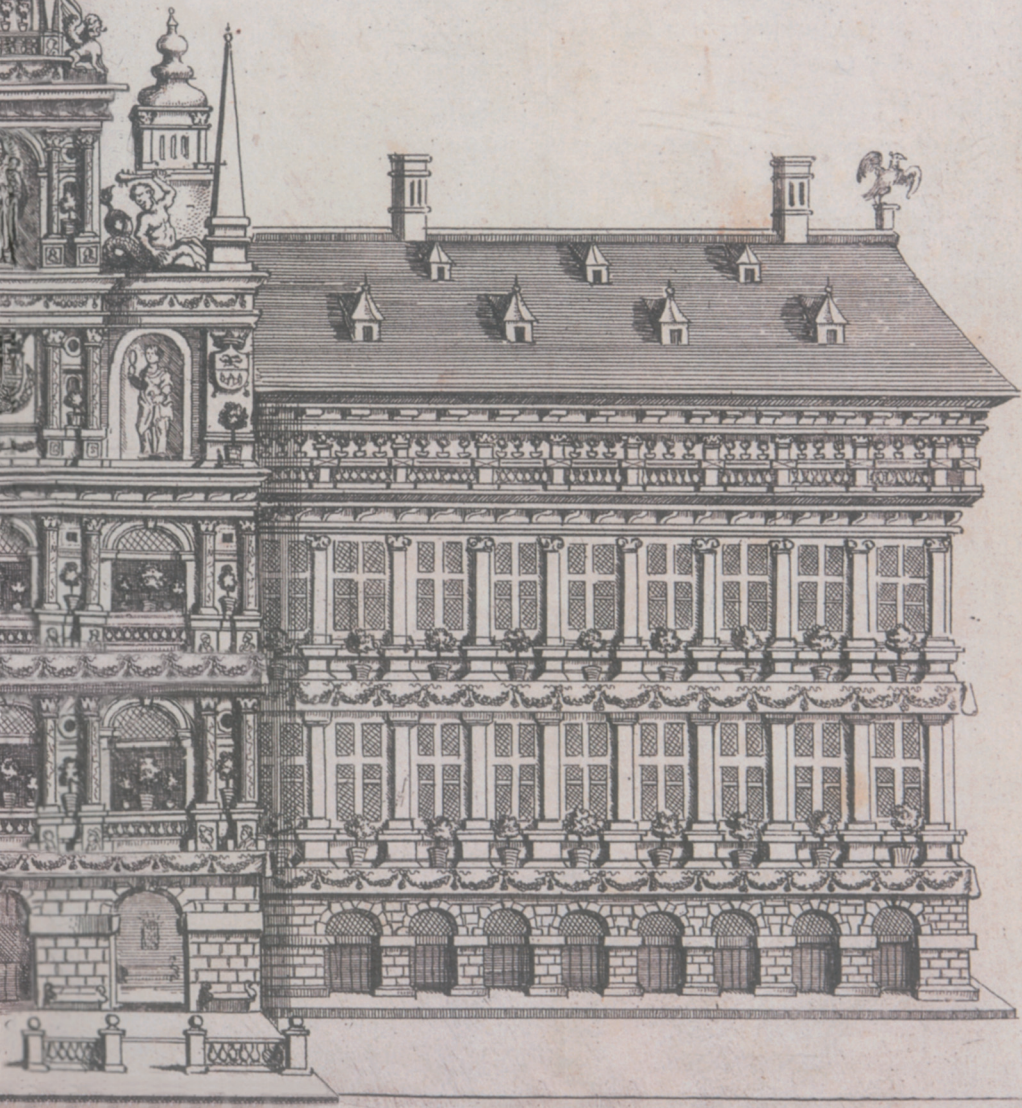
der de hoede van hun burchten. Maar hun ambitieuze machtsuitbreiding was niet naar de zin van hun leenheren en ze kregen vooral problemen met de Franse koning, die in 1191 en 1212 de streek rond Sint-Omaars en Atrecht verkreeg. Het werd het graafschap Artesië. Precies honderd jaar later verloren de graven voor de eerste keer Rijsel en Dowaaï. Graaf Lodewijk van Male slaagde erin beide steden terug te krijgen, waarbij hij in 1369 de hand van zijn enige dochter afstond aan de broer van de Franse koning. Beide steden gingen in 1668 voorgoed verloren aan Lodewijk XIV. Bovendien verkreeg die onverzadigbare vorst in 1659 en 1678 ook nog andere delen van het graafschap Vlaanderen. Het graafschap Artesië – thans Frans-Vlaanderen – werd daardoor Frans grondgebied. Aan het einde van de dertiende en het begin van de veertiende eeuw kende het graafschap Vlaanderen een bijzonder moeilijke tijd ten gevolge van sociale opstanden in de steden en de heerschappij van de buitengewoon energieke en geslepen Franse koning, Filips de Schone. In 1300 annexeerde hij zelfs het graafschap. Maar twee jaar later werden zijn ridders in de Guldensporenslag bij Kortrijk verpletterend verslagen door Vlaamse boeren en een burgerleger. Het graafschap Vlaanderen kende een nieuwe bloei en bleef onveranderd tot in 1369, toen Rijsel en Dowaaï er weer aan werden toegevoegd. Door het regelen van een huwelijk tussen Filips de Stoute, hertog van Bourgondië en broer van de Franse koning, en Margaretha van Vlaanderen, het enige kind van graaf Lodewijk van Male, kwam het graafschap Vlaanderen in 1384 in handen van het huis van Bourgondië. Van dat ogenblik af was het nooit meer op zichzelf. Het vormde de grootste afzonderlijke staat binnen een unie van gebieden onder de hertogen van Bourgondië, maar kwam nooit rechtstreeks onder de Franse kroon. De hertogen breidden hun grondgebied steeds meer uit totdat een van hen, door een ongewoon ingewikkeld netwerk van koninklijke allianties, niet alleen hertog van Brabant en graaf van Vlaanderen, Henegouwen en Holland werd, maar ook koning van Spanje en keizer van het Heilige Roomse Rijk.

Het was keizer Karel V, die in 1555 troonsafstand deed. Na zijn dood gingen zijn bezittingen in de Lage Landen samen met Spanje over in de handen van zijn zoon Filips II. Diens godsdienstijver was zo groot dat hij niet alleen de Armada liet bouwen, maar ook de verdorven invloed

Antwerpen, stadhuis

VAN ANTWERPEN.

van de calvinisten in de Lage Landen te vuur en te zwaard bestreed. Toen de generaals van Filips II er niet in slaagden de opstand van de Noordelijke Nederlanden neer te slaan, kwam er voorgoed een einde aan de verenigde Nederlanden. De Noordelijke Nederlanden werden onder leiding van Willem de Zwijger onafhankelijk. De Zuidelijke Nederlanden, waaronder het graafschap Vlaanderen, hadden echter minder geluk. Met behulp van Spaanse wapens en religieuze bezieling, bleven zij tot in 1715 onder de Spaanse Habsburgers. Aan het begin van de achttiende eeuw werd de kaart van Europa grondig gewijzigd nadat Marlborough erin geslaagd was een einde te maken aan de eierzucht van Lodewijk XIV, en de Zuidelijke Nederlanden kwamen in handen van de Oostenrijkse Habsburgers. Door de aanhangers van de Franse Revolutie kwam er een einde aan het bestaan van het graafschap Vlaanderen, zoals aan zo veel andere zaken; het werd Frans grondgebied en werd in departementen ingedeeld.

Maar dat betekende zeker niet het einde van Vlaanderen. Van die tijd af werd de term Vlaanderen eerst gebruikt voor een deelgebied van het Koninkrijk der Nederlanden en later, vanaf 1830, voor het noordelijke, Nederlandstalige gedeelte van het koninkrijk België. Vlaanderen zit dus, zelfs voor een historicus, complex in elkaar. Maar wie heeft Vlaanderen ooit anders gekend?

Subtiele verwickelingen

Mensen herken je aan hun gelaat. Aan welke lijnen, kleuren, uitdrukking en vorm kun je nu Vlaanderen herkennen? Hoe weet een reiziger dat hij in Vlaanderen is en niet in Duitsland in het oosten, Frankrijk in het zuiden of Nederland in het noorden? Hij hoort een andere taal, hoewel dat voor Nederland al niet geldt. In Nederland is de taal wel dezelfde, maar het karakter van de mensen en het landschap zijn er anders. Hoewel Vlaanderen grotendeels vlak is, heb je er niet het gevoel dat je je onder de zeespiegel bevindt, wat je wel hebt in het noorden, waar hoge dijken kriskras door het landschap lopen. Waar je in Brabant en Zuid-Vlaanderen heuvels hebt en in Limburg bossen en zandgrond, heb je in Holland doordrenkte weilanden. Maar Vlaanderen weet ook wel wat water is. De talloze stromen, rivieren en kanalen en de nabijheid van de

zee, maken de lucht vochtig en mistig. Komen hier misschien die bijzondere gloed en die rijke kleuren vandaan die schilders van Van Eyck tot De Saedeleer in hun schilderijen verwerkten?

De overgang naar Frankrijk is minder bruusk. De Vlaamse vlakte loopt gewoon door de steden en die lijken met hun belfort sterk op hun Vlaamse zustersteden, Gent of Ieper. Volgen we de kust zuidwaarts, langs Nieuwpoort en over de IJzer en de polders die tijdens de Eerste Wereldoorlog onder water werden gezet om de Duitsers tegen te houden, dan komen we zo in Frans-Vlaanderen.

Vlaanderen in Frankrijk

Hier begonnen de beeldenstormers in 1566 aan hun kruistocht. Net als de Dulle Griet van Brueghel, trokken zij noordwaarts door Vlaanderen en Holland en lieten niets van het artistieke en religieuze kunstbezit heel. Eerst komen we in Sint-Winoksbergen. Een enorme toren herinnert er ons aan dat hier de abdij van Sint-Winok heeft gestaan. Het belfort is herbouwd, maar heeft toch zijn Vlaamse trekken behouden. De aantrekkelijke Berg van Barmhartigheid doet ons aan die van Gent denken. We bevinden ons nog steeds in het graafschap Vlaanderen en gaan verder naar Kassel. Van hieruit leidde generaal Foch zijn leger in 1914. Dit is de enige heuvel in de omtrek. En al is hij maar 175 meter hoog, toch beheerst hij de uitgestrekte vlakten eromheen. De huizen in de hoofdstraat van dit stadje schetsen de verschillende perioden in de Vlaamse architectuur. Van hieruit zijn we zo in Sint-Omaars, waar we de ruïnes van de abdij van Sint-Bertijns kunnen bezichtigen. Hier stelde de geleerde kanunnik Lambert acht eeuwen geleden zijn grote encyclopedie samen, het Liber Floridus. Meer naar het zuiden klimmen we naar het middeleeuwse kasteel van Montreuil. De rivier die het kasteel omringt, is verbazend smal als je bedenkt dat hier in de middeleeuwen grote schepen op voeren. We gaan verder naar Atrecht, waar in veldslagen heel veel bloed werd vergoten. De graven van Vlaanderen steunden hier de abdij van Sint-Vaast. La Grande Place en La Petite Place zijn voorbeelden van typisch Vlaamse bouwkunst.

We keren terug naar België. Je merkt niet eens dat je de grens oversteeft. We komen alweer in een streek die de diepe sporen van oorlog